

BLOCH IN LUKÁCS V WEBROVEM KROGU

Ernst Bloch in Georg Lukács sta danes, kot omenja naslov tega kolokvija, predstavnika istega intelektualnega izročila. Tega zaznamujeta pojma »odtujitev« in »utopija«, ki sta ju reprezentirala že na prvih skupnih nastopih v Heidelbergu v drugem desetletju tega stoletja — namreč v dobi antiliberalizma.¹ Njune tesne povezanosti v moderni zgodovini misli se je Bloch zelo jasno zavedal in tudi formuliral: »Razmere naju bolje in resničneje povezujejo, kot bi mogla to sama storiti. Imava skoraj iste sovražnike in (...) skoraj iste prijatelje, učence, ‚privržence‘. Imajo naju za tista, ki inteligenci na poseben način razkrivava raven in perspektive, veliko bogastvo znanja in humanost marksizma.«²

Privlačnost te tradicije je odvisna od zgodovinskega položaja in izkušenj generacij. Pri nas obstaja danes večje zanimanje za nasprotno tradicijo, argumente in pomisleke, ki bi jih lahko formulirali proti oni miselnosti in njenim teoretskim členitvam, kot pa za vsebine nauk, ki jih prikazujejo kot soodgovorne za nastanek in dolgotrajno zakrivanje naše stvarnosti.

To zbuja v nas posebno zanimanje za vprašanje, kako sta bila Bloch in Lukács v Heidelbergu sprejeta v krog Maxa Webra.

Ernst Bloch in Georg Lukács sta bila maja leta 1912 potencialna habilitanta med mnogimi drugimi iz vsega sveta, ki so v skrivni metropoli tedanje duhovne Nemčije, Heidelbergu, iskali duhovna tla in odmevnost.

Sprejeli so ju predvsem kot novi barvi na pisani paleti duhovnega utripa mesta, ki je bilo odprto za vse novo in moderno. »Heidelberg je bil tedaj kot Noetova barka, na kateri je bil zastopan primerek vsake nove različice človeške duhovnosti.«³ V tem osnovnem razpoloženju, ki je bilo vserazumevajoče, zato ni ničesar odklanjalo, sta bila »Ernst Bloch, katolizirajoči židovski apokaliptik, in njegov tedanji adept Lukács« obravnavana kot nosilca novih modnih tokov,

¹ V tej splošni zvezi se pojavljajo v spominih Paula Honigsheima o krogu Maxa Webra naslednje izjave: »Odvračanje od meščanskosti, velemestnega življenja, namenske racionalnosti (Zweckrationalität), kvantifikacije, pretirane specializacije ali kakor bi lahko poimenovali vse tedanje zastrašujoče pojave.« Paul Honigsheim: »Erinnerungen an Max Weber«, *Kölner Zeitschrift für Soziologie*, Sonderheft 7, 1963, str. 238.

² Ernst Bloch Georgu Lukácsu 11. 6. 1955-Lukács Archiv, objavljeno v: *Ernst Bloch und Georg Lukács, Dokumente zum 100 Geburtstag*, izd. Miklós Mesterhazi-Györgi Mezei, Budapest 1984, str. 141-142.

³ Gustav Radbruch: *Der innere Weg. Aufriss meines Lebens*, Stuttgart 1951, str. 87-88.

skratka, kot »zanimiva« človeka.⁴ »Kot skoraj vsako gibanje onih dni je tudi to pljusnilo s svojimi valovi ob hišo Ziegelhäuser Landstrasse«⁵ — ugotavlja Honigsheim v svojih spominih z določeno mero neodobravanja v imenu liberalizma, ki je tedaj zašlo v defenzivo, in trdi, da je vznik Blocha in Lukácsa v krogu Maxa Webra vzbudil veliko pozornost ter da je stik Webra s to nenakoj dvojico kar dalj časa dajal celotnemu krogu več kot zgolj novo snov za pogovor.

Weber se je zanimal za vplivne duhovne tokove, pa čeprav se ni z njimi vedno identificiral. Določitev Lukácsa in Blocha kot »figuri nasprotnih polov« izvira iz enega od pisem Lukácsu. »Naključno sem Vaše ime navedel kot primer enega od tipov nemškega eshatologizma in kot nasprotni pol Stefana Georga.«⁶ Kako naj to razumemo? Razlago je moč najti pri Marianni Weber: »Ta mlada filozofa so razgibavali eshatološki upi v novega Mesijo nadzemeljskega boga... Končni cilj je zveličanje *nad* svetom in ne v njem kot pri Georgu.«⁷

Emil Lask je reagiral na pojav Lukács v Heidelbergu podobno v enem svojih neobjavljenih pisem: »Tako da bomo poleg kroga Stefana Georga z Gundolfom na čelu lahko tu videli zbrane najrazličnejše kroge in duhovne usmeritve.«⁸

Vsekakor je vprašljivo, s kakšno pravico lahko imamo Lukácsa za adepta apokaliptičnega metafizika Blocha. Sam Lukács je od nekdaj poudarjal veliki impulz, ki ga je bilo v njem sprožilo srečanje z Blochom: »tu je bil ravnokar mož, ki mi je zelo koristil,« — je zapisal takoj po njunem srečanju.⁹

V neposredni bližini Lukácsa, v njegovem prijateljskem krogu so nekateri o tem menili drugače. »Duhovni condottieri,« piše v svojem dnevniku Bela Balazs o Blochu — »ki je simpatičen zgolj zato, ker je istočasno Don Kihot in otrok. Na Gyurija vpliva močno hipnotično, kar me vznemirja. Škoduje mu...«¹⁰ Balazs govori o mesijanizmu kot o Lukácssevi novi veliki filozofiji: homogen svet kot cilj zveličanja. Vendar se mu zdi Lukácssev nastop ob Blochu neprimeren: »Gyuriju ustreza vloga preroka, ne pa vloga vizionarja, saj v to ne veruje dovolj močno, se v njej nekoliko obotavlja in boji kot nekdo v tujem stanovanju.«

Istega mnenja je njuna skupna prijateljica Emma Ritook, ki jo je Bloch poznal še iz svojih študijskih let v Würzburgu. »Bloch je na Lukácsa močno vplival s svojo sugestivnostjo« — piše v svojih spominih.¹¹ Po njeni presoji je bilo pri Lukácsu več treznega znanja kot pri Blochu. Sposoben je bil delati izredno pridno in posebno rigorozno razmišljati o filozofskih problemih. Nasprotno

⁴ »To je bil čas, ko je postala religija stvar mode — v salonu in kavarni — ko se je seveda bralo mistike in katoliziralo in ko je sodilo k bontonu prezirljivo gledati na 18. stoletje...« Paul Honigsheim: »Der Max Weber — Kreis in Heidelberg«, *Kölner Vierteljahreshefte*, 1926, 3, str. 283.

⁵ Ibid.

⁶ Max Weber Georgu Lukácsu 6. 3. 1913 — ZStA Merseburg, objavljeno v: Georges Lukács: *Correspondence de Jeunesse 1908—1917*, izd. Eva Fekete-Eva Karadi, Maspero 1981, str. 234. To določilo se pojavi tudi pri Marianni Weber in Honigsheimu.

⁷ Marianne Weber: *Max Weber. Ein Lebensbild*, 1926, str. 474.

⁸ Emil Lask Berti Lask 16. 11. 1912 — Lask-Nachlass, Heidelberger Universitätsbibliothek, Rokopisni oddelek.

⁹ Georg Lukács Leu Popperju 11. 2. 1911, Lukács-Archiv, objavljeno v: Georg Lukács, *Briefwechsel, 1902—1917*, izd. Eva Karadi-Eva Fekete, Stuttgart 1982, str. 202.

¹⁰ Balazs Bela: *Naplo (1903—1914)*, Szerk, Fabry Anna, Budapest 1982, str. 596.

¹¹ Emma Ritook: *Spomini, družinska zasebna last*.

Svoje mnenje o Blochovem vplivu na Lukácsa je tudi pismeno posredovala: »Ko ste bili zadnjič tu, ste govorili o boju med formo in materijo ter na koncu izjavili (...), da je čista forma Kristus in čista materija Antikrist (govorili ste tudi o enotnosti obeh preko coincidentie oppositorum). Takšno okraševanje (Auftakeln) pojmov in idej s teološkimi formami sem pogosto slišala pri Blochu in menim, da Vašemu načinu mišljenja ne ustreza.« Prim. Lukács: *Briefwechsel*, n. m., str. 307—308.

pa je Blochovo duhovno pozicijo vsak nov vpliv lahko popolnoma podrl, mu dal nov zanos in ogenj, vendar prav zaradi teh nenehnih sprememb stvari ni prišel do konca. Po mnenju Ritookove je bil Bloch bolj tip genija in v tem vidim pravzaprav vzrok za Lukácssevo brezpogojno predanost in privrženost v prvih letih. Zelo verjetno je, da je bil Lukácssev odgovor na vprašanje o Blochu dejansko tak, kot je zapisala Ritookova v svojem romanu. »Kdo je ta mož? Skoraj to, kar sam pravi o sebi. Z vsemi pretiravanji genija — odzemi le-tega — in kar ostane, je še vedno genij.«¹²

Bloch in Lukács sta se srečala v znamenju preseganja Simmlovega filozofskega impresionizma. V tem vidim skupno osnovo njunih različnih, včasih prav ekstremnih poizkusov rešitve. Prvo obdobje njune duhovne skupnosti karakterizirajo velikopotezni sistematični načrti. Ni le Bloch tisti, čigar pisma so v tem času¹³ polna stalno menjavajočih se sistemskih iskanj v več knjigah, isto je moč zaslediti pri Lukácsu. O tem priča pismo po njunem obisku v Budimpešti jeseni 1912. »Georg Lukács je bil tu... ob njem neki nemški prijatelj, ki ga je povsem pritegnil nase. Rekel je, da dela na sedem knjig obsegajoči estetiki in da bo sedmi del napisal prav ta prijatelj. Lukácsu je moč pripisati, da bo napisal sedem knjig.«¹⁴ Kot je govoril Bloch, je menda Lukács tedaj pripovedoval, da mora resnično velik filozof zapustiti celo knjižnico svojih del.¹⁵ Njegov rokopisni osnutek takega sistemskega načrta je tudi ohranjen.¹⁶

Bloch je njuno potrebo po sistematiziranju tolmačil kot reakcijo na brezjedrnost, Simmlovo zavračanje sistematičnosti in impresionistični svetovni nazor sploh: Razporeditev vseh predmetov na njihovo sistemsko mesto, topologija kot polovično spoznanje, »torej patos reda proti patosu svobode, proti bohemiji, proti feljtonizmu.«¹⁷ Bloch opisuje prvo obdobje »gosposkega učenjaškega samskega življenja z Lukácssem« v Heidelbergu kot čas njune duhovne simbioze, nekakšno »simfilozofiranje«, ko sta delovala kot dve komunicirajoči cevi in sta celo potrebovala nekakšen rezervat diferenc, da jima ne bi bilo treba govoriti vedno znova istih stvari.¹⁸ Istočasno sta se navdihovala, bila sta vzvišena (erhoben) zaradi izjemnosti njunega odnosa, zaradi globoke iracionalnosti njunega duhovnega in metafizičnega bratstva ter se zadovoljno nenehno srečevala v kraljestvu, v katerem marsikdo ne bi mogel dihati in o katerem ni nihče nič slutil.¹⁹

Če sta bila resnično tako enotna in nerazdružljiva, zakaj ju je potem Max Weber tako različno sprejel? Verjetno je temu botrovala Blochova pomanjkljiva vzgoja. Webrovi so čutili, da Blochovo škandalozno obnašanje ogroža atmosfero

¹² Ritook Emma: *A szellem kalandorai I–II.*, Budapest 1922, II., str. 81.

¹³ Prim. op. 2, str. 3–37.

¹⁴ Bernat Alexander Lajosú Fülepu 27. 10. 1912 — zapuščina Fülep, Biblioteka Madžarske Akademije, rokopisni oddelek, Ms 4585.

¹⁵ »Erbschaft aus Dekadenz?«, »Ein Gespräch mit Irving Fetscher und Georg Lukács«, 1967 — v: *Gespräche mit Ernst Bloch*, izd. Traub-Wieser, Frankfurt 1975, str. 32.

¹⁶ »Tri knjige o delitvi sveta:

I. knjiga: Nauk o abstraktnih formah

1. Logika, 2. Doživeta stvarnost (Erlebniswirklichkeit)

II. knjiga: Nauk o metodoloških formah

1. Naravoslovje, 2. Filozofija zgodovine, 3. Filozofija države in Etika

4. Estetika, 5. Filozofija religije, 6. Filozofija

III. knjiga: Nauk o metafizičnih formah

1. Ontologija, 2. Racionalna psihologija, 3. Kozmogonija« — Lukács Archiv.

¹⁷ Gl. op. 15.

¹⁸ Prim. Ernst Bloch: *Tendenz-Latenz-Utopie*, Frankfurt 1978, str. 20, oz. intervju J. M. Palmiera z Blochom v *Les Nouvelles Littéraires*, 1976 in druge intervjuje z Blochom, ki se na to nanašajo.

¹⁹ Prim. Blochova pisma Lukácsu v izdaji, navedeni v op. 2, str. 98; str. 105.

nedeljskih srečanj. Morda ima Honigsheim prav, ko trdi, da najbrž Webra ni dražila toliko vsebina Blochovih misli, ampak njegov nastop.²⁰

Nekoč je menda poskusil zastaviti pri Webru dobro besedo za Blocha, češ da je to, kar razglša Bloch, vendarle novo in izvirno, zato si, sodeč po Webrovih principih, zasluži priznanje. Weber pa je menil, da Blocha ni mogoče znanstveno jemati resno, ker da svojih izjav ni pripravljen spoznavnoteoretično utemeljiti, da je z njim nemogoče razpravljati in da mu manjka »intelektualne poštenosti« (Rechtschaffenheit),²¹ kar je imel Weber za najpomembnejše.

Hans Staudinger je edini, ki poroča o Webrovem priznanju Blocha. V svojih nedavno objavljenih spominih²² piše, da je Bloch zasul Webra s svojimi filozofskimi mističnimi in preroškimi nazori in da je Weber občudoval Blochovo obilno znanje, njegov dar kombinacije in pregnantno izraznost. Po njem je videl Weber v Lukácsu predvsem znanstvenika, v Blochu pa slutenjskega metafizika.

Plessnerjevi spomini²³ se bolje skladajo s pogledi drugih udeležencev Webrovih nedeljskih srečanj. Avtor se spominja ognjeviti Blochovih izjav o eshatologiji v najboljši mannheimščini, zaradi katerih je Weber namrščil čelo in segal v svojo asirsko brado, kar je Paul Honigsheim imel za pravo vrednostno sodbo. »Ta človek je poln svojega boga in jaz sem pač samo znanstvenik,« je menda izjavil Weber.²⁴

Blochova temeljna filozofska drža (Grundattitüde) je kljub vsem spremembam ostala od vsega začetka ista. To bi se dalo ilustrirati z eno njegovih tedanjih izjav: »Za pravega filozofa ne sme biti misli, ki je njegov sistem ne bi že nekako vseboval, torej lahko kot arabski zavojevalec reče: Zažgite vse moje knjižnice — v meni najdete vse.«²⁵

Ta drža se je morala zdeti Webru prav tako nevzdržna, kot je bil vselej brez posluha za versko uglašenost Blochovega filozofiranja. »Jaz sem paraklet in ljudje, h katerim sem poslan, bodo v sebi doživeli in doumeli domov vračajočega se boga.«²⁶ To se je moralo zdeti Webru nezaslišana predrznost, utelešenje lažne prerokbe, pri čemer je hotel — kot Wagner v primeru Nietzscheja — tudi notraj svoje osebnosti biti strasten boj v imenu znanosti.

Webrov odnos do Blochovega *Geist der Utopie (Duha utopije)* je razviden iz njegovega pisma Margareti Susman.²⁷ Tu piše, da je svoj čas — ne brez pomislekov — sam iskal založnika za Blochovo knjigo. Menil je, da vsebuje knjiga poleg najbednejšega literarnega čvekanja tudi nekaj dragocenih stvari. Weber zatrjuje, da je do Blochove posebnosti zelo strpen iz dobrih razlogov, vendar da so ga Blochovo pomanjkanje forme, njegova domišljavost in povrhu še nezrelost obširnih odstavkov tako odbile, da je bil prisiljen odložiti knjigo.

Pri izidu je Weber pomagal s svojo pozitivno oceno *Philosophie der Musik (Filozofije glasbe)*, ki jo je pisмено predložil založniku. Iz te ocene je znan le odstavek, ki ga Bloch v prvi izdaji »*Durch die Wüste*« (»*Skozi puščavo*«) citira pod naslovom »*Einige Kritiker*« (»*Nekaj kritikov*«): »Pohvale vredna je zelo obvladana snov. Povsem pravilna je sodba o Beethovnu, o komorni glasbi, pravzaprav vsebuje cela knjiga množico stvarno najbolj pomembnih in pravilnih posameznih opazanj; piscu se za številne napotke iskreno zahvaljujem.«²⁸

²⁰ Prim. op. 1, str. 187.

²¹ Ibid.

²² Hans Staudinger: »*Lebenserinnerungen*«, *Neue Gesellschaft*, Bonn 1982, str. 13.

²³ Helmut Plessner, »*Heidelberg 1913*«, v izdaji, navedeni v op. 1, str. 31.

²⁴ Prim. op. 1.

²⁵ Prim. op. 12. I., str. 145.

²⁶ Prim. op. 2, str. 29, Bloch Lukácsu 18. 10. 1911 — Lukács Archiv.

²⁷ Max Weber Margareti Susman 19. 10. 1919 — Max Weber Archiv, München.

²⁸ Bloch: *Durch die Wüste*, 1923, str. 58.

Čeprav se svojim kritikom navkljub Bloch na omenjenem mestu s posebnim zadovoljstvom sklicuje na avtoriteto Maxa Webra, je bil sicer z njegovo kritiko povsem nezadovoljen. Zdelo se mu je osupljivo, da je sposobna grajati ali hvaliti nebstveno, drugo pa zavračati ali sploh ne videti, da bi si človek ne mislil, da se ta kritika nanaša na njegovo »glasbo«, če ne bi bilo izrecno omenjeno njegovo ime. Ta sodba se mu ni zdela odklonilna samo v smislu posameznih znanosti, temveč tudi metafizično. Prav zato je Lukácsu zastavil vprašanje, ki si ga zastavljamo tudi mi: Le kako je bilo lahko Webrovo razmerje do teh dveh tako podobnih si mislecev v osnovi tako različno? »Le kako lahko človek, ki tako malo sluti o mojih močeh, o moji celotni posebnosti... le kako je lahko ta človek s Teboj duhovno tako intimen?«²⁹

Lukács je prišel v Heidelberg s habilitacijskimi nameni, vendar je prinesel s seboj zgolj svoje eseje in se skliceval na svoje nove sistemske načrte (Systemplane). Ravnal je po nasvetu svojih prijateljev, da naj pridobi za svoje načrte tudi Maxa Webra. Čeprav si je zaman prizadeval, da bi se približal Windelbandu, je pri Webru in Emilu Lasku naletel na nepričakovano pomoč in razumevanje.³⁰ Weber je bil resnično edini nereakcionarni nemški profesor, trdi Lask v enem svojih pisem.³¹ Bil je prepričan, da je njegova moralna dolžnost, da tudi v brezizhodnih primerih spodbuja mlade znanstvenike, ki so bili iz religioznih, etničnih ali političnih razlogov diskriminirani. Ko je bil prvič govor o morebitni Lukácsovi habilitaciji, je o tem leta 1912 pisal svojemu bratu: »O možnosti, da se je želel Dr. v. Lukács habilitirati — morda! — te nujno prosim, da absolutno molčiš. — Mislim, da mu Windelband ne bo prišel naproti. Glede vsega »modernega« ima nekakšen »strah pred vodo«.³²

Zanje je bil Lukács s svojimi eseji predstavnik modernega literatstva, nekakšen Simmlov učenec, ki je bil pripravljen ta esejizem preseči z neko sistematično smerjo. Marianne Weber piše v zvezi s tem svojemu možu naslednje: »Včeraj tu Lukács, bi kmalu rad govoril s Tabo — presenetljivega duha je! Prepričana sem, da bo ustvaril nek filozofski sistem — rekel je, da so zadeve estetike zanj le predstojnja...«³³ Emil Lask je Lukácsve eseje priporočil svoji sestri in pripomnil: »Iz esejista se je razvil v sistematičnega filozofa in od njega lahko veliko pričakujemo.«³⁴ Kot je Weber priporočil Lukácsa Windelbandu, tako ga je Lask brez uspeha priporočil Rickertu. Sodeč po esejih je Rickert izjavil: »Ne zdi se mi, da gre za globoko segajočega znanstvenega filozofa, čeprav je pravzaprav zelo bister.«³⁵

Webrovi so se z Lukácsem tesno spoprijateljili, ga redno sprejemali tudi med tednom, poskušali, da bi ga ločili od Blocha, se zanimali za njegovo osebno življenje in ga šteli med svoje najboljše ljudi. Kmalu so ga v pismih namesto s »Spoštovani gospod doktor« nagovarjali z »Dragi prijatelj«, prav tako se tudi v osebni korespondenci zakoncev Weber pogosto omenja njegovo ime, njegovi obiski, rokopis, njegova zastrupitev z nikotinom, njegovo »rusko

²⁹ Lukács: *Briefwechsel*, str. 375.

³⁰ »Pri nekaterih sem našel več razumevanja kot kdaj prej v svojem dosedanem življenju. Seveda sem moral kmalu uvideti, da sta bila Max Weber in Lask izjemni figuri v tedanji duhovni Nemčiji« — je zapisal Lukács v predgovoru k svojim tekstom o madžarski literaturi v letu 1969, str. 13, prim. Georg Lukács, *Sein Leben in Bildern, Selbsteugnissen und Dokumenten*, izd. Eva Fekete-Eva Karadi, Stuttgart 1981, str. 64.

³¹ Lask Ottu Bänschu 19. 2. 1906 — zapuščina Lask UB Heidelberg.

³² Max Weber Alfredu Webru 9. 11. 1912 — zasebna last.

³³ Izdaja pism Maxa Webra je v pripravi v 8 zvezkih v okviru Izbranih del Maxa Webra v obdelavi Manfreda Schöna, Düsseldorf.

³⁴ Marianne Weber Maxu Webru 27. 10. 1912 — zasebna last, prim. op. 32.

³⁵ Emil Lask Berti Lask 16. 11. 1912 — Lask Nl. UB Heidelberg.

³⁶ Heinrich Rickert Emilu Lasku 20. 6. 1912 — id.

dekle«, njegova nesposobnost za delo itd. Jeseni 1913 so bili skupaj v Rimu, poleti 1916 je Weber obiskal Lukácsa v Budimpešti in pisal svoji ženi: »Zelo se veselim, da bom z njim.«³⁶

Iz spominov je razvidno, da je Weber cenil pri Lukácsu predvsem spodbudnega sogovornika.³⁷ »Po pogovoru z Lukácssem sem zmožen dneve in dneve razmišljati,«³⁸ je menda nekoč izjavil.

Weber je imel Lukácsa raje kot Blocha zaradi njegove duhovnosti, izvirnosti, visoke izobrazbe — Lukács je bil, kot je izrazil Jaspers, »rahločuten poznavalec pesništva«³⁹ — zaradi njegove »intelektualne poštenosti« (Rechtschaffenheit) in pripravljenosti, da svoje trditve tudi spoznavnoteoretsko utemelji.

Za Webra je bila filozofija v prvi vrsti metodologija in spoznavna teorija, »nauk o znanosti« (Wissenschaftslehre) — kot je bilo obče v rabi — sredstvo, ki omogoča, da se končno zavemo meja spoznanja.⁴⁰ Simmla je imel za stimulativen, vendar nesolidnega, zato je pri njem čutil za neskončno velikim duhom globoko notranjo negotovost. Menil je, da Diltheyu manjka strastna želja po jasnosti in spoznavno-teoretska gotovost.⁴¹ Weber se je identificiral s kulturno-filozofskim Logos-gibanjem, zaradi česar je bil najbližji nemški jugozahodni novokantovski šoli.

Ta smer je tudi Lukácsu ponujala možnost, da preseže relativizem, psihologizem in esejizem, kar je bilo vse lastno Simmllovemu filozofiranju. Zaradi anti-psihologističnih tendenc, zavračanja Heglovega panlogizma, priznavanja avtonomije, samozakonitosti (Eigengesetzlichkeit) in ireduktibilnosti (Unableitbarkeit) posameznih kulturnih področij sta Weber in Lask sprejela Lukácsa kot potencialnega sodelavca. Lukács se je Lasku predstavil kot »Madžar, ki mnogo ve«, kot »bodoči docent«, ki bi širil njihove ideje po svoji domovini in tam osnoval znanstveno filozofijo.⁴² »Najnovejša zvezda, ki se je utrnila nad Heidelbergom je še vedno Georg von Lukács, ki se bo tu tudi naselil« — poroča o njem Lask s podobnim navdušenjem, s kakršnim je pred leti pisal o nekem drugem Simmllovem učencu: »Končno se je tu pojavil nekdo, čigar vznik na filozofskem nebu lahko z veseljem pozdravimo! Po vsem šolsko in obrtniško naravnem, kar se gnete habilitaciji naproti in si s slutnjo bodoče prenatrpanosti išče zavetje, končno zopet visok samotni let.«⁴³

³⁶ Max Weber Marianni Weber konec maja 1916 — zasebna last, prim. op. 32.

³⁷ »Le nekateri izmed gostov, kot npr. Gundolf (...) ali Lukács tako mojstrsko obvladajo izražanje svoje duhovnosti, da postanejo samostojne kristalizacijske točke« — piše Marianne Weber v svoji knjigi, gl. op. 7, str. 476.

³⁸ »Tisti pa, ki so bili resnični sogovorniki Maxa Webra, tisti, ki jim je prisluhnil in z njimi pristno izmenjeval misli, so bili Karl Jaspers, Georg von Lukács in Friedrich Gundolf. V obredu, ki se je bil izoblikoval v teh nedeljskih popoldnevih, so prav ti trije nastopili v vlogah nasprotnikov Maxa Webra.« Karl Löwenstein: »Persönliche Erinnerungen an Max Weber« v: *Gedächtnisschrift der Ludw. Maximilian Universität*, München, Berlin 1966, str. 30. Prim. op. 1, str. 187.

³⁹ Karl Jaspers: *Heidelberger Erinnerungen, Heidelberger Jahrbücher*, 1961, str. 5.

⁴⁰ Paul Honigsheim: »Max Weber als Soziologe. Ein Wort zum Gedächtnis«, *Kölner Vierteljahreshfte für Soziologie*, 1922, Zv. 1., str. 38.

⁴¹ Prim. Max Weber Alfredu Webru 9. 11. 1912 — Max Weber Archiv, München; Max Weber Heinrichu Rickertu 5. 10. 1915 — ZStA Merseburg, prim. op. 32.

⁴² Emil Lask Heinrichu Rickertu 18. 6. 1912 — Lask NI. UB Heidelberg.

⁴³ Emil Lask Berti Lask 16. 11. 1912 — ib.

Emil Lask Heinrichu Rickertu 5. 8. 1903 — ib.

Kar piše Lask o Groethuysenu v tem pismu, bi lahko veljalo tudi za Lukácsa, ki ga je spoznal kasneje: »Prvotno je bil skrajni proizvod 'moderne'. Zdaj pa je postal fanatičen sovražnik 19. stoletja in s tem — to je zanj isto — hud nasprotnik psihologizma v vseh njegovih oblikah. Duh psihologizma pa zanj ne obsega le filozofske smeri, temveč je povsod — tudi v pesništvu in upodabljaljivih umetnostih — razkroj velikih enopomenskih vrednot v mnogopomensko psihološko občutljivost, bolešno zanimanje za posameznikovo osebnost, ritje po ničevostih in umazaniji individualnega (...) Psihologizmu postavlja nasproti kozmos v vsej relativnosti odmaknjenih absolutnih pomenov (...) Glavna stvar: antipsihologizem.«

Po »sijajnih fragmentih« Lukácsseve filozofije umetnosti nista Weber in Lask pri Lukácsu uživala le v njegovem »visokem letu duha«, temveč sta bila prepričana, »da je odločilna zastavitev problema povsem pravilna«.44 To lahko potrdijo ne le osebne izjave in pisma (Lask je poskušal vzbuditi Rickertovo zanimanje za Lukácssevo filozofijo umetnosti),45 temveč tudi določena mesta v njihovih delih. »Najširši pojem forme pri Simmlu in Lukácsu izhaja iz nasprotja,« piše Lask v svojih *Notizen zum System der Werte (Beležkah o sistemu vrednot)*.46 Tudi v Webrovih razmišljanjih, ko govori o umetnosti (pri konfrontaciji umetnost-znanost, umetnost-religija), je Lukács nenehno prisoten in ne zgolj na mestu, kjer govori o »znanosti kot poklicu«, pri čemer izrecno omeni njegovo ime in njegovo postavitev vprašanja.47

Hkrati sem prepričana, da je treba različnosti v Lukácssevih estetskih fragmentih iz heidelberškega obdobja, torej *Kunstphilosophie und der Aesthetik (Filozofije umetnosti in estetika)*,48 razlagati z vplivom Webra in Laska. Webru se je zdela življenjskofilozofska osnova filozofije umetnosti, torej pojem doživeta stvarnost (*Erlebniswirklichkeit*) vprašljiva, Lask pa je menil, da je preoblikovanje prvega poglavja nujno potrebno,49 kar je nato Lukács tudi storil z ločitvijo vsakdanjega in estetskega subjekta v zaželjeni transcendentnofilozofski smeri. Lukácssevo istovetenje s to smerjo je očitno v njegovih spisih, ki so bili istočasno objavljeni v Arhivu za sociologijo, v njegovi kritiki Croceja in sporu z Alfredom Webrom o nalogah in metodah sociologije kulture. Tu se je izkazal za militantnega in ortodoksnega predstavnika linije Windelband-Rickert.50

Zakaj je torej kljub temu, da je javnost dobro sprejela smer »znanstvene filozofije«, spodletel po Blochovem še Lukácssev poizkus habilitacije?51 Rickert je habilitacijsko delo ugodno ocenil: »Knjiga tega avtorja meri povsod na celoto filozofskega sistema in obenem z odločno resnostjo skuša do konca ohraniti avtonomijo estetskega področja. Kljub delnemu čudaštvu veje po celoti »kritični duh«.52

Rickert poudarja spodbudno moč dela, ki postavlja zavesti vprašanja in pravi, da je pisec tega dela svojevrsten, visoko razvit mislec, ki je sposoben povezati še kako pomembno samostojnost z obsežnim znanjem in temeljito filozofsko izobrazbo.

44 Max Weber Georgu Lukácsu 22. 3. 1913, Lukács, *Briefwechsel*, str. 322.

45 Lask Rickertu 7. 5. 1913 — Lask NI. UB Heidelberg.

46 Lukácsa sem prosil, da bi mi dovolil poslati Vam njegov rokopis estetike. To bom v naslednjih dneh tudi storil, s prošnjo, da smem vsaj malo pogledati v tekst, da spoznam njegov način. Sicer pa sem prepričan, da Vas bo zelo zanimalo (...).

47 Emil Lask: *Werke*, izd. Eugen Herrigel, Tübingen 1923, I—III, zv. III, str. 212.

48 Max Weber: »Wissenschaft als Beruf«, *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen 1968, str. 610.

49 »Kot izhajajo moderni estetiki (izrecno — npr. G. v. Lukács — ali dejansko) iz predpostavke: „so umetnine“ — in tu vprašajo: Le kako je to (smiselno) mogoče?«

48 Prim. György Markus: »Lukács' „erste“ Ästhetik. Zur Entwicklungsgeschichte der Philosophie des jungen Lukács«, v: Heller u. a., *Die Seele und das Leben. Studien zum frühen Lukács* Frankfurt 1977, str. 192—240.

49 Prim. Max Weber Lukácsu 22. 3. 1913 — *Briefwechsel*, str. 321. Max Weber Lukácsu 23. 8. 1916 — *Briefwechsel*, str. 376.

50 Georg Lukács: »Croce, Benedetto. Zur Theorie und Geschichte der Historiographie«, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1915, zv. XXXIX, str. 878—883.

51 Georg Lukács: »Zum Wesen und Methode der Kultursoziologie«, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 1915, zv. XXXIX, str. 216—222.

51 Emma Ritook piše v svojih omenjenih spominih, da se je Lukács vrnil domov rekoč: »Ali mislite, da bi bila naša docentura sploh vprašljiva, če bi Hegel še živel?«

52 Ocena Heinricha Rickerta habilitacijskega dela G. v. Lukácsa, 18. 6. 1918 — Universitätsarchiv Heidelberg, III, Fakultätsakten, 1918/19, zv. I, Dekanat v. Domaszewski, 5a, 186.

Alfred Weber je svoje stališče pisno pojasnil. Po njegovem mnenju bi bilo obžalovanja vredno in nedopustno, če bi do Lukáčseve habilitacije ne prišlo.⁵³

Menim, da je neuspehu Lukáčsevega habilitacijskega poskusa poleg zunanjih vzrokov (rod, nedokončan habilitacijski tekst, odsotnost Maxa in Alfreda Webra) botroval predvsem notranji vzrok, namreč Lukáčseva ambivalenca. Njegovo omahovanje med »znanstveno« in »metafizično« filozofsko smerjo, med akademsko kariero in kariero svobodnega literata, med »cehovsko« filozofijo in esejizmom, ali kot pravi sam Lukács, ozirajoč se nazaj: »V vsej moji mladosti je obstajal v meni globok, nikoli razrešljiv konflikt med prizadevanjem po filozofski posplošitvi v smislu velike stare filozofije in tistim po čisti znanstvenosti.«⁵⁴

To ambivalenco lahko razumemo kot boj Webra in Blocha za Lukáčsevo dušo, obe nedokončani Lukáčsevi deli iz heidelberškega obdobja, torej *Aesthetik (Estetiko)* in *Theorie des Romans (Teorija romana)* pa kot utelešeni te dvojnosti, ki se kaže tudi v Webrovem in Blochovem razmerju do obeh del.⁵⁵

Kaj je konec koncev vplivalo na ta boj? Predvsem svetovna vojna in revolucije. Vojna je bila predočenje apokalipse, dokaz praznine in nemoči »znanstvene« filozofije, ki je bila do zadnjih vprašanj povsem zadržana. Z izbruhom vojne je v Lukácsu prevladala Blochova linija, tako da je *Theorie des Romans* produkt njenega »simfilozofiranja« navkljub osebni odtujenosti.

Če preučujemo ta proces strogo kronološko, vidimo, da je bil bolj zapleten, pravzaprav je Lukács obe teoretični možnosti domislil sočasno oziroma zaporedno, ju dosledno izpeljal in pred vsakokratnim polomom začel spet z drugo. Pomen Blochovega impulza je videl Lukács v tem, da ga je osvobodil lastne kritične zavrtosti. Po drugi strani pa je Lukács vedno znova poskušal končati svojo estetiko — potem, ko je bil odložil načrtovano knjigo o Dostojevskem, to »duhovno jasno koncipirano glavno delo, ki naj bi bilo nekakšna etika, tako strogo in široko kot delo Spinoze, toda z globljo pravico kot ono do tega naziva, ki presega sleherno disciplino.«⁵⁶

S tem bi izpolnil Webrova in Laskova pričakovanja v smislu akademske kariere. Že pred vojno je Bloch vplival na Lukácsa v nasprotni smeri. O tem govori poleti 1914 neko pismo: »Lukácsa trenutno ni v Heidelbergu, vendar izvem veliko o njem od Laska in drugih, ima lepo mesto v družbi in veliko dela, toda vse, kar slišim, kaže, da pod Blochovim vplivom zasmehuje znanstveno filozofijo in gradi svoj sistem z groteskno kompliciranimi in čudnimi shemami (Šatanalogija, Eshatologija, dvanajstero stopenj receptivnega obnašanja itd.). Habilitacijski načrti so se razbili ob Windelbandu. Tudi Blochovi, kar mu je »stari Goethe« zelo zameril.«⁵⁷

Weber boja okrog Lukácsa ni opustil. Pripravljen je bil sprejeti njegove najbolj ekstremne zamisli, vendar jih je poskušal po svoje interpretirati. Očiten primer za to je moč najti v Webrovem govoru o »znanosti kot poklicu,« kjer citira Weber Lukáčsev pomislek z opazko, da so to vprašanja okrog moderne znanosti o umetnosti, poleg katere je, čeprav od nje strogo ločeno, možno tudi

⁵³ »S tem bi dejansko izgubili enega izmed redkih ljudi, ki danes plodovito filozofsko delajo na področju estetike, povrh pa še osebnost, ki briljantno piše in bistro govori.« Alfred Weber Karlu Neumannu 12. 7. 1918 — Universitätsarchiv Heidelberg, prim. op. 52.

⁵⁴ Prim. *Briefwechsel*, str. 372, oz. Bloch Lukácsu 14. 5. 1913, prim. op. 2., str. 63, str. 107. (»Pravzaprav od vsega začetka veš, da so mi bistvene zadeve Tvoje estetike popolnoma tuje.«) Bloch Lukácsu 24. 8. 1916.

⁵⁵ Ernst Bloch: »Zur Rettung von Georg Lukács«, *Die weissen Blätter*, 1919, str. 529.

⁵⁶ Ernst Bloch: »Zur Rettung von Georg Lukács«, *Die weissen Blätter*, 1919, str. 529.

⁵⁷ Bela Fogarasi Emmi Ritook, citirano v omenjenih njenih spominih.

neko metafizično pojmovanje umetnosti. In tu jasno opozori na Lukácsevo lucifersko koncepcijo umetnosti.⁵⁸ Webrovi napor, usmerjeni v to, da bi ločil Lukácsevo imanentno in transcendentno, znanstveno in metafizično pojmovanje umetnosti, so eden od razlogov, zakaj se Lukácseva koncepcija luciferskega v umetnosti pojavlja le izven njegove estetike. Prav tako je razumljivo, da je Lukácseva etika učinkovala na Webrovo mišljenje, ne le s svojim »globokoumnim umetnostnim esejem« o revščini duha, v »katerem ima zveličavna ustvarjalna moč ljubezni (schöpferische Liebeskraft) pravico, da prebije etično normo.«⁵⁹

Raziskovalcem Webra je uganka, kako je bilo mogoče, da je v svojih »Zwischenbetrachtungen« (»Vmesne obravnave«) lahko združil pod kategorijo etike prepričanja (Gesinnungsethik) tako apriorni rigorizem, kot je religiozna etika bratstva.⁶⁰ To mesto bomo lažje interpretirali, če bomo upoštevali notranjo zvezo med Lukácsevo prvo in drugo etiko ter okoliščino, da sta obe koncepciji izvirali iz obdobja njune stalne izmenjave misli. Nič manj zanimiva ni paralela med osrednjo kategorijo Lukácseve druge etike »sacrificio del'anima« in mestom v Webrovem delu *Politik als Beruf* (*Politika kot poklic*), kjer je naveden vir te kategorije, namreč Machiavellijeve *Florentinske zgodbe*.⁶¹

Lukács je v Webrovem mišljenju dolgo odobral svojo vlogo. To poudarja tudi Honigsheim. Ne spominja se nobenih pogovorov v nedeljskih popoldnevih, ko bi ne bilo občasno omenjeno ime Dostojevskega. Miselni poteki in sklicevanje na Lukácsevo etiko (Assisi, indijski menih, neki svetnik, ruski narodnik, Platon Karakajev, veliki inkvizitor pri Dostojevskem itd.) so prisotni v Webrovih razmišljanjih o poslednjih vprašanih, le da so odgovori nanje pri obeh različni.

Prepričana sem, da medsebojna primerjava Lukácsevih in Webrovih spisov, predvsem v zvezi z zadnjimi etičnimi in svetovnonazorskimi pozicijami, omogoča njihovo boljše razumevanje. Njuni govori in spisi iz let po njuni ločitvi, torej iz let 1918/19, lahko veljajo kot nadaljevanje večletnega dialoga, zato jih lahko tudi interpretiramo.

Kako pa sta Weber in njegov krog reagirala na Lukácsev politični obrat?

Povsem nepričakovan za njih ni mogel biti, saj so ga v Heidelbergu v zadnjih letih zaradi njegovega antimilitarizma in ruskega simpatizerstva šteli med revolucionarne socialiste. V tej zvezi ga omenja Edgar Salin: »Vstajajoča generacija revolucionarnih socialistov (...) z Ernstom Blochom — njihovim prerokom, Georgom v. Lukácsom — njihovim filozofom in Emilom Ledererom — njihovim ekonomistom.«⁶²

Lukácseve ideje o socialistični družbeni ureditvi,⁶³ ki bi ustvarila bratstvo, si bomo lažje predočili s pomočjo Alberta Salomona.⁶⁴ Po njem je Lukács

⁵⁸ »(...) če vzamete disciplino kot nr. filozofijo umetnosti. Dejstvo, da obstajajo umetnine, je estetiki dano. Ugotoviti skuša, pod katerimi pogoji pride do tega stvarnega stanja. Ne postavi pa vprašanja, ali ni morda kraljestvo umetnosti kraljestvo diabolčnega sijaja (Herrlichkeit), kraljestvo tega sveta in zato v najgloblji notranjosti proti bogu (...).« Prim. op. 47, str. 600.

⁵⁹ Prim. op. 7.

⁶⁰ Prim. Wolfgang Schluchter: »Rationalität der Weltbeherrschung«, Frankfurt 1980, *Die Entwicklung des okzidentalen Rationalismus*, 1978.

⁶¹ O etiki načrtovane knjige o Dostojevskem, prim. Ferenc Feher: »Am Scheideweg des romantischen Antikapitalismus«, Heller u. a., *Die Seele und das Leben*, Frankfurt 1977, str. 275 do 327.

Max Weber: »Politik als Beruf«, v: *Soziologie, Universalgeschichtliche Analysen, Politik*, izd. J. Winckelmann, Stuttgart 1973, str. 182.

⁶² Edgar Salin: »Max Weber und seine Freunde«, *Die Zeit*, 24. 4. 1964.

⁶³ Prim. op. 7.

⁶⁴ Albert Salomon: »Karl Mannheim«, *Social Research*, 1947, Sept., str. 350–364.

prvotno v marksizmu videl nujni element neke eshatološke dialektike. Zanj je bil najboljše zdravilo proti kalamitetam kapitalistične družbe, zdravilo za ozdravljenje organskih nezadostnosti in negotovosti industrijske družbe. Šele takrat, ko bo prišlo do totalnega socializma in bo zunanja tvorba osvobodila posameznike in skupnost težkega bremena negotovosti, bo po Lukácsu osvobodeno človeštvo doživelo in razumelo resnično trpljenje, pristno strast in bolečino zunaj socialnih tvorb. Le pristni brezup in ponižnost lahko sproži religiozni in eshatološki prerod. Te ideje so morale biti Blochovim predstavam zelo sododne.⁶⁵

Obstajajo še drugi dokumenti o tem prehodnem obdobju Lukácsевih političnih nazorov, namreč pisma Eberharda Gotheina, ki je bil marca 1918 v Budimpešti Lukácsев gost. V njih piše svoji soprogi Marie-Luise Gothein v Heidelbergu o Lukácsu in njegovi »individualistično-sindikalistični skupini.«⁶⁶ Ona omenja ta obisk v svoji knjigi in ga komentira v smislu, ki zrcali splošno mnenje Webrovega kroga o Lukácsевem političnem obratu. O Lukácsu in njegovem mladem prijateljskem krogu — ki je kasneje v revoluciji igral »tako usodno vlogo« — piše, da so bili takrat revolucionarji zgolj na duhovnem področju in se niso zanimali za politiko. »Gotovo so jih le idealizem in vprašanja vesti privedli tako daleč, da so postali vodje revolucije.«⁶⁷

Weber je menda o Lukácsevi politični odločitvi izjavil, da je Lukácsa spremenila načelna sprememba prepričanij in idej, ne pa neka čustvena zmedenost, kot se je zgodilo Ernstu Tollerju.⁶⁸ Lukács je menda svojim učencem pripovedoval o pismu, v katerem naj bi bil odgovoril na poskuse zbliževanja z Marijane Weber, češ da je srečanje možno le na način Gyges in Kandautes: dveh bivših prijateljev, ki sta zaradi obojestranske simpatije obsojena na to, da drug drugega uničita.⁶⁹ Ta pisma so izginila, v Webrovi zapuščini pa so ostala druga, ki kažejo, da se njuno razmerje le ni popolnoma prekinilo, kot je to pozneje trdil Lukács.⁷⁰

Doslej je bilo znano le negativno dejstvo »stavkokaštva« heidelberških prijateljev, češ da niso podpisali poziva k Lukácsevi rešitvi. Razlago tega lahko najdemo v Webrovih pismih: »Javne deklaracije svoj čas nisem podpisal, ker sem pred tem — s pripombo, da se tega ne bom udeležil — pisal Ministrstvu za pravosodje v Budimpešti.« Tako je pisal Weber Lukácsu spomladi 1920,⁷¹ kjer je tudi stavek, ki da slutiti, da je bil to odgovor na omenjeno Lukácsevo pismo o Gygesu in Kandautu. Weber namreč piše: »Veledenjeni prijatelj, seveda naju ločijo politični nazori.« Weber je bil prepričan, da bodo eksperimenti revolucije 1918/19 pripeljali zgolj do razvrednotenja socializma.⁷² Predvsem je videl katastrofalni polom — »kajti vsi smo pod tujo oblastjo!« Revolucije so bile zanj krvavi karnevali, zato je svaril pred kaosom in diletantizmom v go-

⁶⁵ Prim. Ernst Bloch: »Wie ist Sozialismus möglich?«, *Die weissen Blätter*, 1918, str. 193—201.

⁶⁶ Eberhard Gothein Mariji-Luise Gothein 3. in 5. 3. 1918 — zapuščina Gothein, Universitätsbibliothek, Heidelberg: »Njegovi nazori, ki si jih pretežno razlagam, kot da so v nasprotju z okoljem, so nespremenjeni. Pri maksimalistih še vedno vidi glasnike velikih bodočih idej, prepričan je, da jim je mladina vseh dežel privržena in vse novice o neredu v Rusiji preprosto zavrača kot lažne, kot delo (Machwerk) buržoazije, ki je v tej točki v vseh sicer sovražnih deželah ista. To so ideali in predvsem ideali nekega filozofa, ki se pač ne dajo ovreči z empirijo, sami se morajo dokončno izčrpati. Seveda pa zna izpeljati svoje poglede prav ljubeznivo in dialektično ter s stalnim sklicevanjem na svoje avtoritete. V debati s Lukácsem se človek ne bo nikdar razburil.«

⁶⁷ Maria-Luise Gothein, *Eberhard Gothein*, Stuttgart 1930, str. 292.

⁶⁸ Prim. »Lukacs on his Life and Work«, *New Left Review*, št. 68, 1972, str. 54.

⁶⁹ Ferenc Feher o opombi dela, ki je navedeno v op. 61, str. 320.

⁷⁰ »But I had no relations with her from that time on« — je rekel Lukács v intervjuju, ki je citiran v op. 68.

⁷¹ Max Weber Georgu Lukácsu spomladi 1920 — zasebna last, prim. op. 32.

⁷² Ibid.

spodarstvu in politiki. O tem je pisal Lukácssevemu očetu v München: »Reakcija komunističnega regimenta od spomladi 1919 je tod še vedno tako močna, da sem celo jaz izpostavljen demonstracijam študentstva. Akademsko razpoloženje je postalo skrajno reakcionarno in povrh še radikalno antisemitično.«⁷³

Glede Lukácsseve osebne zadeve je menil, da mu je treba v Nemčiji omogočiti eksistenco (pa čeprav ne habilitacije, kar je postalo nemogoče), da se bo lahko znova lotil svojega dela. Predvsem ga je treba iztrgati iz »te čisto sterilne politike«, »za katero ga je resnično škoda — in to ne glede na to, da je zašel na povsem napačne poti.«⁷⁴ »Iz te dunajske atmosfere,« je pisal Lukácsu, »morajo proč, pa naj načrtujejo karkoli.«⁷⁵ Weber se je zavedal, da ju ne ločijo le njuni politični nazori, temveč tudi »najbrž različen odgovor na vprašanje: Ali vam je bilo to naročeno — ali gre za nekaj drugega?«⁷⁶ Menil je, da je treba Lukácsa zopet vrniti nalogam, ki si jih je postavil sam, pravzaprav njegove sposobnosti. Po Webrovih principih bi morali tu dodati: »Razumljivo je seveda, da imate o tem vso pravico odločiti Vi sami.« Šele Webrova nepričakovana, nenadna smrt je razkrila, kar je kljub razhajanju mnenj in nazorov pomenil Weber Lukácsu v človeškem smislu. »Grozen občutek me navdaja« — je pisal Lukács Marianni Weber⁷⁷ — »da se distanca, ki so jo na zunanjo zadnja leta ustvarila med nama, ne da več odpraviti. Ločitev, oddaljenost — tako prostorsko kot razhajanje nazorov — sam vselej doživljal kot neumno, nesmiselno, zgolj empirično nujnost; vedel sem, da bi se dalo vse, kar je iz tega nastalo in naju ločevalo, izničiti z nekaj besedami iz oči v oči. A tega zdaj ne morem več izgovoriti (. . .) Med redkimi upi, s katerimi vdružujem svoje človeško bivanje, je bil vselej tale: prišel bo dan, ko bom sedel Maxu Webru nasproti in se z njim pogovarjal; število ljudi s pravilno sodbo o tem, kaj je človeško v tem, kar živimo (ne glede na to, ali je naše početje pravilno ali ne) je tako neznatno, da bi se človek najraje odrekel te družine in otrpnil v svoji osamljenosti.«

Weber je nameraval odgovoriti na Lukácssev teoretski obrat, vendar tega ni utegnil. To je v njegovem duhu storil Karl Jaspers iz Webrovega kroga s svojimi razmišljanji o *Zgodovini in razredni zavesti*. Notice in obrobne opombe se nahajajo v njegovi knjižnici, v prvi izdaji knjige.⁷⁸ Od teh naj jih predstavim le nekaj.

»Kot je za cel marksizem značilna neverjetna surovost v osnovnih potezah (rohe Grundlinigkeit) in preprostost« — se začnejo njegove notice — »Nič vprašanj in raziskav, temveč dogmatika in sholastika. Manjka mu vrednot, ki so po Webru temeljnega pomena ter smisel za posameznika in znanost.« Jaspers ima daljnosežne pomisleke v zvezi z Lukácssevim razumevanjem dialektične metode. »Metoda dejanjem ne daje smeri, temveč le pušča opravilne dejanja.« »Mišljenje in delovanje naj bi postalo eno — kot pri primitivcu, pri opici in otroku.« Kjer je v knjigi govor o zakonitostih razvoja, zatrjuje Jaspers povsem v webrovskem duhu: »Ne loči med čistim vedenjem in golo konstrukcijo.« V zvezi s teorijo postvarenja ugotavlja, da je prav kritikizem tisto mišljenje, ki je usmerjeno proti lažnemu postvarenju (falsche Verdinglichung) in da je mehanizacija neizogibnost produkcije za eksistenco silno povečanega števila prebivalcev. Da se »razred« samoumevno postavi na konec, se mu zdi »povsem na-

⁷³ Max Weber Josephu von Lukácsu, 9. 1. 1920 — ZStA Merseburg, Rep. 92, Nl. Max Weber Nr. 22 B1, 28–29 — pri. op. 32.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Kot op. 71.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Georg Lukács Marianni Weber o. O. nedatirano — zasebna last, prim. op. 32.

⁷⁸ V lasti Hansa Sanerja, Basel.

ivno«, in tam, kjer Lukács trdi, da je v »napačni« zavesti proletariata, celo v njegovih zmotah prisotna intencija pravilnega, pripiše Jaspers »to je poceni«!

Jaspersovo filozofsko sodbo bi lahko povzeli z eno njegovih pripomb: »Skoraj vse Hegel in Marx, fanatično zoženo, pa nikoli konkretno.« Sicer pa je Jaspers raje razlagal psihološke osnove Lukácsseve miselnosti: »Fanatizem in neodgovorno slepo ravnanje iz dogme, principa in iracionalnih motivov, polno sovraštva in slepe besneče vere v brezželjnosti umirjenega človeka.« Pojavi se tudi argument iz Webrove konfrontacije etike prepričanja (Gesinnungsethik) in etike odgovornosti: »Če bi mu šlo vse narobe, bi Lukács ne občutil nobene odgovornosti, temveč bi le obtožil Jehovo, zlega boga.«

Iz heidelberške recepcije *Zgodovine in razredne zavesti* moramo omeniti še stališče Alfreda Webra.⁷⁹ K Lukácssevemu delu ni pristopil odklonilno niti psihologistično kot Jaspers, temveč z liberalno odkritostjo, zato ga je bil pripravljen sprejeti. Svoje pomisleke je formuliral glede na najpomembnejša vprašanja.

Razvoj zavesti je bil pripravljen postaviti pod nekakšen celosten pojem zgodovine (Totalitätsbegriff der Geschichte), prav tako je sprejel perspektivistično misel in relativizacijo intelektualizma ter se z Lukácssem povsem strinjal glede procesualizacije zgodovinskega mišljenja. Ni pa sprejel povezovanja tega načina mišljenja s proletariatom. Spraševal se je, ali naj dialektično razumevanje zgodovine velja za nekaj univerzalnega, torej za celotno zgodovino, ali le za nekaj delnega (partiell), namreč za kapitalistično epoko zgodovine. Ali je dialektika filozofske občni nazor in kot takšna veljavna tudi za spoznanje narave (Naturerkenntnis)? Ob zgodovinsko socialni relativizaciji zavesti se sprašuje, kako daleč bo ta proces segel. »Ali sploh še obstaja možnost razprave o različnih stališčih ali mesto logičnih argumentov preprosto zasede socialna pozicija kot zadnja instanca presoje?«

Alfred Weber najde teoretično rešitev teh problemov v ustvarjalnosti, ki presega dualizem subjekt-objekt. Vidi jo tudi v tem, da je dialektično ali proletarsko mišljenje — kot tudi meščansko, ki se je tako enostransko ravnalo po naravoslovnem — le delno mišljenje (Teildenken) in da ne velja za celotno zgodovino niti za spoznanje narave. Vidi tudi, da navsezadnje spoznanje ni tisto, kar je različno in kar bi se dalo relativizirati, saj velja le za osnovne voličije (Grundwollungen), namene in naravnosti, kajti objekt, na katerega se vse — čeprav na različne načine — nanašajo, je vendar isti.

Čeprav ta razmišljanja niso prišla v javnost, so vseeno navdihnili Karla Mannheima, da je s svojo *Ideologie und Utopie* (*Ideologijo in utopijo*) ponudil intelektualni tradiciji Lukács-Bloch alternativo.

S prikazom rezultatov mojega preučevanja sem želela poudariti, da te tradicije ne smemo gledati le od zunaj, temveč tudi v njenem dejanskem kontekstu, torej v zvezi s sočasnimi duhovnimi tokovi.

Prevedla Vanda Vremšak-Richter

⁷⁹ »Protokoll der vereinigten Seminare von Prof. A. Weber und Dr. Mannheim, 21. 2. 1929«, last raziskovalke Mannheima Eve Gabor, Budimpešta.